

FELSEFE DÜNYASI

2017/KIŞ / WINTER Sayı/Issue: 66
FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.
ISSN 1301-0875

Türk Felsefe Derneği mensubu tüm öğretim üyeleri (Prof. Dr., Doç. Dr., Yard. Doç. Dr.) *Felsefe Dünyası*'nın Danışma Kurulu/Hakem Heyetinin doğal üyesidir.

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜNER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Celal TÜNER (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniv.)
Prof. Dr. Gürbüz DENİZ (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK (Ankara Sosyal Bilimler Üniv.)
Doç. Dr. Necmettin PEHLİVAN (Ankara Üniv.)
Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Üniv.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/ULAKBİM tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/ULAKBİM since 2004.

Adres/Address

Necatibey Caddesi No: 8/122
Kızılay - Çankaya / ANKARA
PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40
www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Aralık 2017, 750 Adet

Albert Camus Düşüncesinde Başkaldıran Özne

MAKALE GELİŞ TARİHİ : 08.08.2017 / YAYINA KABUL TARİHİ: 16.09.2017

Tuncay SAYGIN*

Varlığa dair sorgulama İlkçağ felsefelerinden başlayarak çoğunlukla kendimizi sorgulayan bir boyuta evrilmektedir. Ben'in varlığı anlama çabamızda anahtar oluşundan öte, bu girişimin kendisi olduğu ve hatta bazılarınca varlığın bütünlüğünü temsil ettiği algısı bir tarafa, benin bilginin olanağı noktasında epistemolojik bir önceliği olması da böylesi bir sorgulamayı beraberinde getirmektedir. Buradan bakıldığında benin sadece epistemolojik öncül olmadığı Heideggeryen bir bakışla dile getirmek gerekirse ontolojik de bir merkeziliğe sahip olduğu görülmektedir.¹ Benin onto-epistemik pozisyonu ve anlamı buradan değerlendirildiğinde bir yönüyle Batı felsefesi tarihinin bütününde var olan bir problemdir. Varoluş felsefeleri bu soruşturmayı daha çok varoluş halinde olmaklığımız üzerinden değerlendirip göstermeye çalışarak varlığı da, bilgiyi de kendi varlığımızın neliği üzerinden ele almak gerektiğini göstermeye çalışırlar. Bu nedenle varoluşçular, bir anlamda her tür yaşantının ve oluş halimizin temel olduğuna dikkat çekerler. Albert Camus bu eksenden değerlendirilmeye oldukça elverişli bir düşünür olarak karşımıza çıkmaktadır: “Dönüşüm, benden bene oluşamaz. Ama dünyadan bana ve benden dünyaya oluşur”.² Ancak bu nasıl olanaklıdır ve ne şekilde gerçekleşir? Bu ilişkiyi nasıl anlamak gerekir?

* Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak., Felsefe Bölümü, Yrd. Doç. Dr.,

1 Heidegger'in ego kavramına başvurmadığı bilinen bir yöndür. Bununla birlikte Heidegger *Dasein*'i “varlığı anlamamızın zemini” olarak tanımlayarak onto-epistemik bir yere konumlandırmaktadır. (Heidegger, *Being and Time*, Trans. by. Joan Stambaugh, New York, State University of New York Press, 1996, 7)

2 Albert Camus, *Defterler*, 1. Çev. Ü. Moran Altan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2002, s. 76. Camus eserlerinde sistematik bir felsefe geliştirmemiş olmakla birlikte felsefi sorunları sıklıkla felsefi terminolojiye başvurarak ve genellikle varoluşçuluğa yakınlardan bir şekilde ele almaktadır. Bu nedenle onu, Ali Osman Gündoğan'ın ifadesiyle sanatçı-

Bu sorulardan hareketle burada Camus felsefesinin nasıl bir varoluşçu dünya algısı oluşturduğu ve bu ekseninde de insanın özne oluşunda başkaldırma ediminin nasıl bir yere sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda ilk olarak Camus felsefesinin bütünlüklü bir okumasının nasıl mümkün olduğu gösterilmeye çalışılacak, sonrasında Camus'nun dünya içinde insanı nasıl anladığı ve takiben içinde bulunulan durumu nasıl anlamlandırıldığı,³ ortaya konularak bu ekseninde özne oluşu nasıl değerlendirildiği ve başkaldırının onun düşüncesinde nasıl merkezi bir yere yerleşerek özne oluşu da belirleyen bir yerde olduğu gösterilmeye çalışılacaktır.

Camus, eserlerini çağ ve çağın Avrupasını anlamak için harcanan bir çabanın ürünleri olarak kabul eder. Cezayir'de yetişmiş olması Avrupa'ya dışardan görmesine katkıda bulunmuş ve dışardan bir bakışla değerlendirme yapmasına olanak sağlamıştır. Savaş sonrasında yazdığı yazıların birinde Afrika'dan bakınca Avrupa'nın yüzünün daha iyi görüldüğünü ve güzel olmadığını anlaşıldığını yazmaktadır. “Başka bir yerde, insanların yığımlarla öldürüldüğü savaş çağında Avrupa’da oynanan oyun dolayısıyla Avrupa’dan “karanlık”, “kederli”, ve dahası “bayağı” diye söz ediyordu.”⁴ Camus, eserlerini tam da böylesi bir Avrupa tablosu karşısında yazmıştır ve kendisini hazırlayan düşünce çizgisinin bir halkası olarak ortaya koymuştur. Düşüncesinin bu nedenle koyu karamsar tarafı içinde bulunduğu yüzyılın bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Belki de onun çağa ilişkin duruşunu Saint-Exupéry’den aktardığı ve aynı şeyleri düşündüklerini eklediği ifadelerde görmek olanaklı. “Çağımızdan tiksiniyorum.”⁵

Camus'nun eserlerinde var olduğu düşünülen bütünlük bazı temel kavramlar ekseninde şekillenmiştir. Bu bütünlüğü Cruickshank iki ekseninde

filozof olarak kabul etmek ve eserlerini de edebî-felsefi yapıtlar olarak görmek yerinde olacaktır (Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, İstanbul: Birey Yayıncılık, 1997; Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıları ve Felsefesi*, İstanbul, MKM Yayıncılık, 2011, 87).

- 3 Camus açısından anlamlandırma ifadesi kendi içerisinde çelişkili gibi görünmekle birlikte absürd olanı aşma çabalarının bir taraftan anlamlar yüklemeye şeklinde olduğu düşünülebilir.
- 4 John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, Çev. Rasih Güran, İstanbul, de yayınevi, 1965, s. 7.
- 5 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, Çev. S. Eyüboğlu, V. Günyol, İstanbul, Çan Yayınları, 1965, s. 32.

toplamaktadır. “Kendi deyimiyle “saçma⁶” üzerine yazdığı yazılar ondaki nihilizm büyüsunü gösterir. “Başkaldırma” üzerine yazdığı yazılar ise bu büyüyü kendinde nasıl giderdiğini açıklar. Bu birbiriyle ilintili olan iki fikir – *l’absurde ve l’révolte* – yapıtlarının temelinde bulunan iki ana düşünsel kavramdır.”⁷ Böylesi bir değerlendirmeye ele alındığında Camus’da ilkin, resmetme ve sorunu ortaya koyma diyebileceğimiz bir boyutun; ikincileyin, bu tablo karşısında insanın alması gereken tavrın ne olması gerektiği şeklinde bir düşüncenin olduğunu söylemek mümkündür.

Camus felsefesinde, temel eserleri takip edildiğinde, belirgin bir özne tasarımı görmek mümkündür. Öncelikle onun için insan, felsefi teorilere yerleştiremeyecek bir biçimde somut hayatın içinde olan bireydir. Bu nedenle yapıtlarında felsefi bir dilden ziyade yalın bir edebi anlatım; metafizik bir tartışmadan ziyade doğrudan insanların kendi gerçekliğinde karşı karşıya kaldıkları durumlar ve sorunlarla karşılaşırız. Bu açıdan baktığımızda Camus açısından duygularıyla ve eylemleriyle kendini dünyada konumlandırma çalışan bir öznenen söz etmek gerekir.

Camus felsefesinin bir anlamda hem başlangıç noktasını hem de bütünlüğünü insanın dünya ve yaşam gerçekliği oluşturmaktadır. Yaşamın anlamı nedir? sorusu bu doğrultuda bir değerlendirmeye ele alındığında Camus felsefesinin tümüne yayılır ve sürekli sorgulanan bir soruya dönüşür. Yaşam bizi aşan bir şeydir ve bu nedenle onu anlamak olanaklı değildir.⁸ İnsan yaşayan ve dünyaya mahkum olan bir varlıktır ve bunun alternatifi söz konusu değildir. Özne olarak insanın ilk olarak fark etmesi gereken gerçeklik, yaşamakta olduğudur ve bu yaşamın alternatifinin, başka bir ifadeyle dünyanın alternatifinin olmadığıdır. İnsanın yeryüzünde yaşamak zorunluluğu yani dünyalılığı Camus açısından kendinde pek çok sonucu içeren bir durumdur. Dünyada olmak ve yaşamakta olmak kendiliğinden

6 Camus’nun eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan *l’absurde* terimi Türkçe’ye çoğunlukla ya absürd şeklinde aktarılmakta ya da “saçma” veya “uyumsuz” şeklinde tercüme edilmektedir. Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi’nde* kavramı tercüme etmek yerine olduğu haliyle kullanmayı (absürde) tercih etmiş daha sonraki çalışmalarında ise “uyumsuz” karşılığını tercih etmektedir. (Bkz. Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*). Sadece sezgisel olduğu ifade edilebilecek bir tavırla kavramı absürd olarak kullanmayı tercih edeceğim.

7 Cruickshank, John, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s. 9.

8 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul, Can Yayınları, 1997b, s. 16-17.

bir anlama sahip değildir veya başka bir ifadeyle absürd olan bir durumdur. Böylesi bir *absürdlük* hali pek çok şeyin rasyonel olarak değerlendirilmesi imkânını ortadan kaldırmaktadır ve insanın bu durumda yaşam adına kendi rasyonelitesini üretmesi gerekir. Camus felsefesi bu anlamda iki kutupludur ve bu iki kutupluluk bizi bir amaca yönelendirmemekle birlikte bir ufku göstermekte, işaret etmektedir.

Camus, ilk kitabı olan *Tersi ve Yüzü*'nde düşüncesinin ana hatlarını serimler ve burada diyalektik bir algıyla düşüncesine egemen olan iki kutupluluğun da iyi bir özetini sergiler. Yaşamın özellikle çift kutupluluğuna vurgu yapan eser insan gerçekliğinin iki yönlü olduğunu ve bunların ancak birlikte değerlendirildikleri takdirde anlaşılmasının olanaklı olduğunu gösterir. “Gençlik-ihhtiyarlık, hayat-ölüm, hastalık-sağlık, iyilik-kötülük, doğa-tarih, derin anlam-basitlik, mutluluk-mutsuzluk, evet-hayır gibi ikilikler hep dünyanın iki yüzüne vurgu yaparlar.”⁹ Bu düalist karakter Camus açısından zorunlu ve yadsınamaz gerçekliklerdir. Burada önemli olan bu düalitelerin farkında olunması ve bunlar arasındaki derin ve bütünselleştirici ilişkinin görülmesidir. Onun açısından yaşamın sürekliliğinin sağlanması ancak bu ikiliklerin kabul edilmesiyle olanaklıdır. Bu ikiliklerin birlikte kabulü bir anlamda dünyanın kabulüdür. Gündoğan'ın ifadesiyle “Camus, bu yapıtta, hayat ve ölüm arasında diyalektik bir ilişki kurar ve bunları karşılıklı olarak birbirine bağlar. Ölüm yoksa yaşama aşkı da yoktur. Yaşama umutsuzluğu, ölüm ve sonsuz bir yaşama arzusunun imkânsızlığı insanı hayata bağlar.”¹⁰

Bu ifadelerin klasik felsefe tarihi geleneği içerisinde konumlandığı yer oldukça önemlidir ve özne sorunu bağlamında alternatif bir görüşü dile getirdiği de düşünülebilir. Camus'un düşüncesi, özne tartışmaları bağlamında çağdaşları gibi Descartes'tan beri süregelen felsefi çıkmazlar çerçevesinde ele alınmalıdır.¹¹ Bu ekseninde değerlendirildiğinde ise Camus bize düalizm-

9 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, s.24.

10 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, s. 25.

11 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, s. 80. Camus'nun düşüncelerini besleyen tartışmanın tarihsel bir haritasını çıkaran Ali Osman Gündoğan, Descartes'ın başlattığı ruh-beden düalizminin ve mekanik evren anlayışının 18. ve 19. yüzyılın felsefelerini belirlediğini ve bu düşünce çizgisinin 20. yüzyıldaki pek çok felsefeye de doğrudan etkide bulunduğunu belirtir (Ali Osman Gündoğan, *Albert*

leri aşma çabasından daha farklı bir doğrultu sunmaktadır. Bu nedenle o, gerçekliğin resmini yani doğrudan doğruya içinde yaşadığımız dünyanın somut bir yansımaları göstermeye çalışır. Camus içinde yaşadığı çağı anlamaya çalışır ve bu çağı “korku çağı diye niteler ve insanların geleceğe ilişkin umutsuzluklarını, yaşadıkları olumsuzluklara bağlar.”¹² Tam da bu nedenle Camus’ün felsefi soruları farklıdır veya en azından klasik felsefi sorular onun düşüncesinde çok farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Camus için dünyanın betimlemesini yapmak rasyonel olarak olanaklı olmadığından, dünyayı, yaşamı, insan gerçekliğini anlamamızı olanaklı kılacak en uygun kavram *absürd* terimidir. “Camus dünyanın hiçbir zaman akılla açıklaması yapılamayacağını ileri sürerken dünyanın akılla açıklanmasını, bu konudaki savunusunu daha ortaya atmadan, kabul edilmesi gereken şekilde yorumluyor.”¹³ Bu da onu, varoluşçu düşünürlerle ortak bir algı ekseninde “*varlığın kavramsal olarak anlaşılamayacağı*”¹⁴ sonucuna götürmüştür. *Absürd*’ün çıkış noktası bu haliyle bir karşılaşmadır: insan ile dünya arasındaki karşılaşma. Yani irrasyonel dünya ile insan bilinci arasındaki karşılaşma absürdün ortaya çıktığı noktadır. Bu nedenle “tek

---

Camus, Hayatı, Yapıları ve Felsefesi, s. 69-83). Bu eksen de bakıldığında Camus, ruh-beden düalizmini aşma çabasında olan geleneğin bir halkası olarak bir başka ifadeyle bir Descartes’e alternatif bir özne oluşturma çabasındaki zincirin bir devamı şeklinde okunabilir.

12 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*’da Korku çağı başlıklı denemede yüzyılı oldukça karamsar bir şekilde betimleyerek, içinde bulunduğumuz korku atmosferinde bilimin oldukça ciddi bir payı olduğunu savunur. “Üstelik, korku bir bilim sayılmasa bile, onun teknik olduğu su götürmez.” Ve devamında “Yaşadığımız dünyada en göze çarpan şey, çoğu insanların, her çeşit inanç sahipleri dışında, gelecekte yoksun olmalarıdır. Geleceğe el atmayan, gelişme, iyileşme umudu olmayan bir hayatın ne değeri olabilir?” (Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, 60) diye sormaktadır. Böylesi bir korku halinin ufkunda bir geleceğin olmamasını ise Camus, konuşmanın sona ermiş olmasıyla açıklamaktadır. “İnsanlar arasında sürüp gelen uzun diyalog bitti. İnandırılmayan bir adamdan elbette korkulur...” (Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, 61). Camus’un düşünceleriyle biyografisi arasında paralellikler kurulması oldukça yaygın ve kabul gören bir yaklaşımdır. Bu anlamda onun korkusu yaşam öyküsünün beraberinde getirdiği bir korkudur ve bunu İlk Adam’da çok kısa bir ifadeyle şöyle ortaya koymaktadır. “Seferberlik. Babam silah altına çağrıldığı zaman, Fransa’yı hiç görmemişti. Gördü ve öldürüldü. (Benim gibi alçakgönüllü bir ailenin Fransa’ya verdiği.)” (Albert Camus, *İlk Adam*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul, Can Yayınları, 2013a, 264).

13 John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s. 87.

14 John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s. 87.

başına ne dünya ne de insan absürde'dür."¹⁵ Dolayısıyla *absürd* bir varlık şekli değil, bir ilişkiyi ifade etmektedir. "Bu ilişkiye göre, insan bilincinin dünyadan beklemedikleri ve dünyada görmek istediği düzen ile, dünyanın insan istekleri karşısındaki susuşu ve dünyanın bilincin istediği düzenden mahrum oluşu, dünyayı ve hayatı anlamsızlaştırmaktadır."¹⁶

Absürd teriminin böylesi bir ilişkisellikle ortaya çıkan ve bir varlığı veya insanı tanımlamaktan veya kendinde bir anlama sahip olmaktan öte insan ve dünya etkileşimini tanımlayan bir terim olması Camus düşüncesi açısından önemli bazı gönderimlere sahiptir. Buradaki karşılaşma elbette en temelde bir özne-nesne karşılaşmasıdır. Ancak Camus burada epistemolojik bir çıkarımdan söz etmez. Bu karşılaşmanın ve ilişkinin sonunda, elde edilen ve denetlemeye açık bir çıktı yoktur. Öncelikli olarak absürd çıkarsamasını yapan özne olarak insanın bilinç varlığı olması, onu kendi kılan ya da yaşamda kendine göre bir varlık pozisyonu belirlemesi anlamına gelmektedir. Bu karşılaşmayı açıklarcasına Camus şunları söylemektedir:

Bütün duygusal öngörülerin yanlış olduğuna emin değilim. Yalnızca saçma. Her ne olursa olsun, beni ilgilendiren tek deneyim, her şeyin tam da beklendiği gibi bulunmuş olmasıdır. *Mutlu olmak için bir şey yapmak, ve yaptığandan mutlu olmak*. Beni cezbeden bu, dünyadan bana ulaşan bağ budur, bu çifte yansıma, yüreğimin işe karışmasına yol açar ve dünyanın mutluluğuna son verip, mutluluğumu yıkacağı kesin sınıra varıncaya dek mutluluğuma egemen olur. "Aedificabo et destruo"¹⁷ der Montherlant. Ben: "Aedificabo et destruo"¹⁸ daha çok seviyorum. Dönüşüm, benden bene oluşamaz. Ama dünyadan bana ve benden dünyaya oluşur.¹⁹

Buna göre benim dünyaya doğru veya nesne boyutuna doğru yönelimim anlam boyutunu açmaktadır ve Camus açısından anlam, bilgiyi içeren bir yöne sahiptir. Bilgi bu biçimiyle salt zeka ve zihindeki imge bütünlüğü olmaktan öte bir tarafa sahiptir. *Absürd* bu nedenle şu veya bu yolla bir anlam yönüne sahiptir. Onun kendi ifadesiyle: "Her şeyin anlamsız olduğunu

15 Ali Osman Gündoğan, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, s. 165.

16 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi*, s. 165.

17 Yapacağım ve yıkacağım. (Yhn.)

18 Yapacağım ve yıkacak. (Yhn.)

19 Albert Camus, *Defterler* 1, 76.

söylediğimiz anda bile anlamlı bir şey söylemiş oluyoruz.”²⁰ Anlam, yaşamın kendisidir. İntihar soruşturması tam da bu noktada felsefi bir sorun olarak bütün soruların en başlangıcına yerleşir.

Gerçekten önemli olan bir tek felsefe sorunu vardır; intihar. Yaşamın yaşanmaya değip değmediği konusunda bir yargıya varmak, felsefenin temel sorusuna yanıt vermektir. Gerisi, dünyanın üç boyutlu olup olmadığı düşüncesinin dokuz mu, yoksa on iki ulamı mı bulunduğu, sonra gelir. Oyundur bunlar; ilkin yanıt vermek gerekir.²¹

Bu doğrultuda düşünüldüğünde Camus, diğer varoluşçulardan öncelikle klasik metafiziği ve hatta klasik epistemolojiyi de çok büyük ölçüde ötelemiş olmasıyla ayrılmaktadır. Ancak felsefe geleneğine ve dolayısıyla da varoluşçu geleneğe özne ve nesne ilişkisi bağlamında ise oldukça yakınlaşmaktadır. Bu yakınlaşma varoluş gerçekliğinin ve insan yaşamının epistemik hakikatin kendisi olduğu düşüncesi üzerindedir. Camus, bir yönüyle varoluşun bağrında zihinsel olanın anlamsal geçerliliğini sorgular. Bu sorgulama mantıksal bir argümantasyon değil, yaşamla ilgili bir dile getirişi gerektirmektedir. Ona göre, dünyanın ve varlığın bir mantıksal örgüsünü kurmak çok olanaklı değil hatta gerekli de değildir. Geliştirilmesi gereken bir argüman varsa bu, ancak yaşamın neliği ve nasıl anlamlandırılacağıyla ilişkili bir argüman olabilir. Temellendirilmesi gereken şey ya da ortaya konulması lazım gelen hakikat, varlık değil, yaşamın kendisidir. Felsefi bütün soru ve sorunlar ancak bu çerçevede anlam bulacakları için Camus’ nun sorunları özgürlük, anlam, başkaldırı, ahlak gibi problemlerdir. Bu nedenle eğer bilgiden söz edilecekse birincil sorunumuz bunun zihinsel süreci değil, bu bilginin yaşama ilişkin değeri ve işlevidir. “Doğrusu, zekâ yaman bir değer olabilir. Bu ıssız dünyayı aydınlatan, ona hâkim olan zekâdır. Köleliklerini bilir ve değerlendirir. Zekâ bu bedenle ölecektir. Ama, bilgi, işte, onun özgürlüğüdür.”²² Burada Camus, zekâyı elemiş değildir hatta

20 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 22. Caligula’da bu çıkmazı şöyle ifade eder Camus, “Her şey öylesine karışık, buna karşın öylesine yalın. ... Benim ölçüme göre değil hiçbir şey; ne bu dünyada, ne de öbüründe. Biliyorum, olanaksız diye bir şey var, sen de biliyorsun. (Ağlayarak ellerini aynaya doğru uzatır). Olanaksız! Onu aradım dünyanın bir ucunda, kendi sınırlarımda.” (Albert Camus, *Caligula*, Çev. A. Rıza Ergüven. İstanbul, Berfin Yayınları, 2006, s. 87).

21 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 15.

22 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 69.

zekayı elemenin olanaksız olduğunu da söylemektedir. Ancak anlamı inşa eden zeka değildir, zekanın ortaya koyduğu sonuç olarak bilgidir hakikat olan. Ve öyle görünüyor ki bilgi bu nedenle her zaman Camus için aklî işleyişi ve sistemi aşan bir tarafa sahiptir. Bir başka ifadeyle karşı karşıya olduğumuz *absürd*, yaşanan gerçeklik olarak akıldışıdır ama bir bilgidir. O halde bir anlamda zihini aşan fakat bir zihin ürünü olarak yaşamın unsurlarından söz etmek gerekir. “Usu kesin olarak yadsımak boşunadır. Onun da kendi alanı vardır, kendi alanında etkilidir. Bu da tüm insan deneyiminin alanıdır. Bunun için her şeyi aydınlığa kavuşturmak isteriz.”²³ Ancak aklın bu girişimi *absürd* olan karşısında yetersizdir. Burada bir çıkmaz söz konusudur. “Her şey bilinçle başlar, her şey ancak onunla bir değer taşıyabilir.”²⁴ Buna göre bir bilinçlilik hali olmaksızın özne olma halinden ya da bir varoluş konumundan söz etmek olanaklı değildir. Düşünce bu anlamda bilinçlilikle anlam bulmaktadır. Bir başka ifadeyle Descartes’in “cogito ergo sum” ifadesi bir sonuca ulaşmaktan uzaktır. “Düşünmek ... bilinci yönetmektir. ... Düşünceyi doğrulayan şey, son sınırına ulaşmış bilinçliliğidir.”²⁵ Bilinçlilik ise ancak absürdün farkına varmaktır ve bunu kabul etmektir. Çünkü akıl, tamamıyla bu durum karşısında çaresiz ve güçsüzdür. *Absürd*, yüreğin farkında olduğu bir hâldir ve akıl bunun karşısında bir çıkar yol bulmaya yetili değildir. Dünya bu anlamda akla aykırılıklarla doludur. “Uyumsuz, insanın çağrısıyla dünyanın usa uymaz susuşu arasındaki bu karşılaştırmadan doğar.”²⁶

Absürd buna göre, insanın dünyayla karşı karşıya kalma şeklidir ve her yerde vardır. Bu durum bir çelişkiler ve çıkmazlar toplamı olarak insanın en yalın gerçekliğini ifade etmektedir. İnsanın bütün bilinç edimlerinin kendisine gösterdiği bu açık gerçeklik içinden çıkılmaz bir durumdur. İnsanın mutlu olma istenci, dünyayı düzenleme ve şekillendirme talebine karşı dünyanın susuşu onu sürekli bir çelişkiyle karşı karşıya bırakır. Bu nedenle “düşünce kendi kendisine yönelince ilk bulduğu şey bir çelişkidir.”²⁷ Burada bir çıkışa inanmamızın boşuna olduğunu düşünen Camus, bunun

23 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 45.

24 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 24.

25 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 36.

26 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 37.

27 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 27.

bir kısırdöngü olduğunu belirtir. Böylesi bir durumda düşünce, bir anlamsal birleştirmeyi ifade eder. O halde insanın dünyayı anlama girişimi “onu insanlara indirgemek, ona damgasını basmaktır.”²⁸

Camus, *absürd* kavramını bir epistemolojinin imkânı üzerinden ele almamakla birlikte özne ve dünya ilişkisi ekseninde absürd olanı anlamsal alanın bütünü diye kabul etmektedir. Buna uygun olarak klasik epistemolojinin başlangıç noktası olarak görülen varlığın kendine özdeşliği ilkesine oldukça benzer bir biçimde Camus da *absürdün* ilk ilkesinin bölünmez olduğunu ifade eder. Buradan bakıldığında *absürd* öznenin bilinç alanının en önemli unsurudur ve kendinde bir gerçekliğe sahip değildir. Başka bir ifadeyle, “İnsan kafasının dışında uyumsuz olamaz.”²⁹ Bu gerçeklik insanın artık kendisinden kopamayacağı bir şeydir ve varlığını ve varlıksal anlamını inşa etmenin başlangıç noktasıdır. “Uyumsuzun bilincine varmış kişi, ayrılmamasıya bağlanmıştır ona. Umutsuz ve umutsuzluğunun bilincine varmış kişi geleceğin değildir artık. Kuraldandır bu. Ama yaratıcısı olduğu evrenden sıyrılmak için çaba göstermesi de kuraldandır.”³⁰

Ancak burada önemli bir sorun vardır ve ‘Camus düşüncesinde bir özne nasıl düşünülebilir?’ Sorusuna dair yorumlama ihtiyacı da bu sorunla ilişkili olarak karşımıza çıkar. Klasik özne tasarımı, nesne karşısında pozisyon alan ve onu bilen figürdür. Dolayısıyla klasik özne kavramsallaştırması, özellikle Descartes ile başlayan periyotta, kendisini ve nesneyi bilen, nesneye göre transendent bir pozisyonu olan bir bilinç varlığıdır. Ancak Camus’nun *absürd* çözümlemesi hem öznenin hem de nesnenin neliğini tanımsız bırakır. Bu durumda insan varlığının, özne olma olanağı nedir?

Bunun çıkış yolu, temelde bizzat bu ifadelerin de gösterdiği bir başka nokta üzerinden bulunabilir. Camus’ya göre absürdün farkında olunması ona teslim olunması gerektiği anlamına gelmez. *Absürdün* bilincinde olarak insanın sürekli bir çaba içerisinde olması gerekmektedir. İnsanın varlık alanının anlamını oluşturması ancak böylelikle mümkündür. Burada karşı karşıya kaldığımız bir çıkmaz olmakla birlikte tam olarak çıkmazın kendisi bir yön tayin edici rol oynayacaktır. Absürd bu şekliyle tanrısal

28 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 27-28.

29 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 40.

30 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 40-41.

bir başvuru noktasına dönüşür. “Temel uyumsuzluğunu bulduğu zaman, ‘işte uyumsuz’ demez hiç. ‘İşte Tanrı: Ona bağlanmak gerekir, bizim ussal ulamlarımızın hiçbirine uymasa bile.’”³¹ Aklımızın hiç bir tarafına uymayan absürd’e bağlanmak onun alanında kalmak ve özne oluş imkânının kaybedilişini ifade etmez. Tam tersini de beraberinde taşıyacaktır. Bu beraberinde taşıdığı tam tersi unsurlar, umut ve başkaldırıdır. Bu doğrultuda Camus’nun öznesi *absürd*’ten umuda ve başkaldırıya geçerek özne olur.

Söz konusu absürde bağlanış bizim açımızdan tüm yaşamın başlangıç noktasını oluşturacak ve yeni bir anlam alanının da zorunlu temel unsuru olacaktır.

Beni çevreleyen, bana çarpan ya da beni götüren bu dünyada, bu kaostan, bu her şeyin başı rastlantıdan başka, kargaşadan doğan bu tanrısal denklikten başka her şeyi çürütebilirim. Bu dünyanın kendisini aşan bir anlamı var mı, bilmiyorum. Ama bu anlamı bilmediğimi, öğrenmenin de benim için şimdilik olanaksız olduğunu biliyorum. ... Ben ancak insan ölçüleriyle anlayabilirim. Dokunduğum şey, bana karşı direnen şey, işte budur benim anlamadığım. ... benim kendi koşulumun sınırları içinde hiçbir anlam taşımayan bir umudu araya sokmadıkça, bundan başka hangi gerçeği tanıyabilirim.³²

Umut, Camus açısından çok belirsiz de olsa insanın bu çıkmazına kapı aralayacak olan şeydir. İnsanın bilinçinde olduğu gerçekliği onu tek imkan olarak umuda yöneltmektedir. Ve bu umut süreklilik arzetmesi gereken bir çıkış kapısıdır. “İlk işimiz umutsuzluğa düşmemektir. Dünyanın sonu geldi diye bağırarlara kulak vermeyelim.”³³ Dünyanın sonu gelecekse bile bir mücadeleden geri durulamaz ve insanın anlam boyutunda bu mücadele olmak zorundadır. Camus, bunu ifade etmek üzere Oberman’dan şu cümleyi alıntılar. “İnsan yok olurmuş. Olabilir. Ama dayanarak yokolalım. Kaderimiz hiçlikse bile, bunu kendimiz hakketmiş olmayalım.”³⁴ Umut in-

31 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 43.

32 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 58. Camus, bu cümlelerin devamında bilinç varlığı olmanın insanın çıkmazının temel sebebi olduğunu ifade eder. “Ağaçlar arasında bir ağaç, hayvanlar arasında bir kedi olsaydım, bu yaşamın bir anlamı olurdu, daha doğrusu bu sorunun hiç anlamı olmazdı, çünkü dünyadan bir parça olurdu. Bu dünya olurdu, oysa şimdi tüm yakınlık gereksinimimle onun karşısındayım.” (Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 58-59).

33 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 42.

34 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 128.

sanı özellikle ölüm korkusuna karşı sürekli hayatta tutan temel varoluşsal düşüncedir. Bu çıkmazında insanın boğulmamasını sağlayan ve ona dirimsel bir esrime sunan var edici bir duygudur. *Mutlu Ölüm*'de Camus, bunu "Ölme korkusu, insanın içindeki yaşayan şeye olan sınırsız bağlanmayı açıklıyordu."³⁵ Bağlanma ya da yaşama tutunma insanın tek olanağıdır ve bunu mümkün kılacak olan şey ise ancak ve ancak umuttur. Umut bize bu nedenle bir ufuk sunar ve teleolojik bir hedef olmamakla birlikte mutlu olmanın tek imkânı olur. Hatta Camus, *Bir Alman Dosta Mektuplar*'ın üçüncüsünde böylesi bir duruşun yıkım, umutsuzluk ve acı getiren algıya karşı tek zafer aracı olacağını ifade eder. "Bizim savaşımız, ister istemez, zafere ulaşacak, çünkü, ilkbaharın inadı var onda."³⁶ Avrupa'ya yıkım ve acı getiren anlayış aslında absürdün farkına varıp buradan umuda ulaşan aynı bilinçtir. Camus burada bir ekleme yapar ve geleceğe olan güçlü inancını ifade eder.

Nerede ayrılıyorduk? Sizi umutsuzluğu rahatça kabul ediyordunuz, bense etmiyordum. Siz insan kaderindeki haksızlığı kabul edip hoş görüyordunuz, bense dünyanın haksızlığıyla savaşmak için hakkı öne sürmek, mutsuzluğa karşı koymak için mutluluk yaratmak gerektiğine inanıyordum. Siz umutsuzluğu bir taşkınlığa vardırıdınız, ondan kurtulmak için onu bir ilke yaptınız. İnsanın eserlerini yıkmayı, onunla savaşıp büsbütün rezil etmeği istediniz. Bense umutsuzluğu ve bu dertli dünyayı kabul etmeyerek insanların birleşmesini ve kötü bahtlarına karşı savaşmalarını istiyordum.³⁷

Dünyada anlam arayan tek varlık insan olduğuna göre insanın kaderine karşı koymasını istemek gerekir ve burada umut etmek ya da mutluluğu arzulayıp onun peşinde gitmek tek yoldur. İnsanın bunun savaşını vermesi gerekir. Böylesi bir savaş insanın bilinç varlığı olarak özgürleşmesini sağlayacak ve özne oluşunu mümkün kılan bir şeydir.

Ben adaleti seçtim. Böylece dünyaya olan inancımı koruyorum. Bu dünyanın doğa-üstü bir anlamı olmadığına inanmakta devam ediyorum. Ama dünyada, bir şeyin anlamı olduğunu biliyorum: insanın. Çünkü kendisine bir anlam arayan tek varlık odur. Bu dünyada hiç olmazsa insan gerçeği var, ve bizim görevimiz alinyazısının karşısında onu haklı çıkarmaktır.³⁸

35 Albert Camus, *Mutlu Ölüm*. Çev. Ramiz Dara. İstanbul: Can Yayınları, 2013b, s. 146.

36 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 128.

37 Albert Camus, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, s. 132.

38 Camus'dan akt. John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s. 95.

İnsanın kendini böylesi bir çaba içerisinde evrende var etmeye çalışması ve bir anlam arayışı içinde olması ona özgürlüğü de absürdün bir uzantısı olarak imkân şeklinde sunacaktır. Ve bu özgürlük bir ahlâkı mümkün kılacaktır. Bu temelde bakıldığında özgürlük Camus açısından absürdün bilincinde olmakla paralel bir gerçekliğe sahiptir. Çünkü insan kendi kendinin amacı olandır. Yaşama müdahale eden, dünyayı düzenleyen ve kötülöklere karşı çıkan bir tanrı yoksa insan kendiliğinden kendi yaşamını faaliyetleriyle ve bilinciyle inşa etmek zorundadır. Bu noktada özgürlük, eylem ve başkaldırı temalarını Camus'nun sıklıkla yakın ilişki içinde değerlendirdiği görülür. “Uyumsuz şu noktada aydınlatıyor beni: Yarın yoktur. Bundan böyle derin özgürlüğümün ussal dayanağı bu işte.”³⁹ İnsanın bu özgürlüğü görmesi ve buna göre bir eyleme yönelmesi onun hayattan vazgeçmesinin önüne geçecektir. İntihar bir kaçış ve vazgeçişken “bilinç ve başkaldırı, bu yadsımlar ve vazgeçişin karşıtıdır.”⁴⁰ İnsanlar için özgürlük akıl varlığı olmaktır ve bu nedenle özgürlük dünyayı değiştirmenin temel aracıdır. “Aklın mutlak gücüne inanmaksızın dünya dönüştürülebilir mi? Akılcı hatta Marksist yanılısamalara rağmen, tüm dünya tarihi özgürlüğün tarihidir.”⁴¹

Bu doğrultuda Camus açısından özgürlük bir bilinçtir ve sadece insanın kendini tanımasıyla, sınırlarının ve imkânlarının farkına varmasıyla gerçekleşecek olan bir farkındalık halidir. Bu farkındalık insanı mutluluğa ulaştıracak olan temel bilgidir. Bu insanın tanrılara bir başkaldırması anlamına da gelmektedir. İnsan, tanrılara karşı kendini ortaya koymaktadır ve devrimsel bir girişimi başlatmaktadır böylelikle. Tıpkı Prometheus gibi, Sisifos gibi. “Metafizik başkaldırma insana ölümden başka kader sunmayan ve insanı bu dünyada elikolu bağlı bir şekilde bırakan Tanrı'ya karşı, insanın başkaldırmasıdır.”⁴² İnsanın Tanrı karşısında düştüğü bu pozisyondan çıkmak üzere kendi bilincini ve gücünün farkına vararak yaptığı bu başkaldırı tıpkı Prometheus gibi, Sisifos gibi kaderine karşı koyma girişimi ve hakkını istemesidir. “Başkaldırı ancak birine karşı düşünülebilir. İnsanın karşı çıkışına anlam veren tek şey, her şeyin yaratıcısı, dolayısıyla her

39 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 65.

40 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 62.

41 Albert Camus, *Defterler 2*, Çev. Ü. Moran Altan, İstanbul, İthaki Yayınları, s. 123.

42 Ali Osman Gündoğan, Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi, s. 122.

şeyden sorumlu olan, kişisel Tanrı kavramıdır.”⁴³ Sisifos’un durduğu yer de bir anlamda böylesi bir başkaldırı ve isyandır. “Tepeler doğru tek başına didinmek bile bir insan yüreğini doldurmaya yeter. Sisifos’u mutlu olarak tasarlamak gerekir.”⁴⁴ Sisifos’un yüreğini dolduran sevinç, *Mutlu Ölüm*’de Mersault’nun mutlu ölümüdür ve “rahatça gülümsedi” diye tasvir edilen;⁴⁵ *Yabancı*’da Meursault’nun idamını beklerken içinde mutluluğu hissedilen halidir.⁴⁶

Gündoğan’ın ifadesiyle bir durum tespiti gibi olan *Yabancı*, Caligula ve Sisifos Söyleni’ni takip eden *Veba ve Başkaldıran İnsan* ise “varılacak sonucu ve bu sonuçta ortaya çıkacak ahlâki tutumu betimlerler.”⁴⁷ Bu ekseninde bakıldığında absürdü ortaya koyan eserler insanın evrendeki durumunu dolayısıyla absürd karşısında çaresizliğini gösterirken *Veba ve Başkaldıran İnsan*’da karşımıza çıkan umut, dayanışma ve başkaldırı kavramları ise bir doğrultuyu işaret ederler ve öznenin temel niteliklerini gösterir. Başkaldırı bir yönüyle varoluş biçimine dönerken dayanışma ise Camus’nun özne tasarımına toplumsal bir boyut kazandırır.

Yabancı’da kendi yabancılığının farkında olmakla birlikte bir eyleme geçmeyen Meursault’nun⁴⁸ yerine *Veba*’da kötülüğe karşı savaşan Dr. Rieux geçer. Bu bağlamda “*Veba*, evrendeki kötülöklere karşı insanın savaşma iradesini konu almıştır.”⁴⁹ Burada veba sembolik bir anlamda kullanılır ve evrendeki kötülüğü simgelemektedir. *Veba*’da bu kötülüğe karşı iki tür

43 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 38.

44 “Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 131. Valéry bir keresinde, alaylı bir şekilde, Sisyphus’un saçma görevi sonunda yine de birşey kazandığını söylemiş: kasları kuvvetlenmiştir demişti.” (John Cruickshank, *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*, s. 87).

45 Albert Camus, *Sisifos Söyleni*, s. 143.

46 Albert Camus, *Yabancı*, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, Can Yayınları, 2013c, 110.

47 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, s. 50.

48 Meursault bütün roman boyunca tam olarak pasif bir pozisyonadadır. Bu pasif hâl öylesi bir düzeydedir ki idamına karar verilirken bile o tamamıyla devre dışıdır. “Her şey, ben karıştırmaksızın olup bitiyordu. Kaderim, bana fikir sorulmadan belirleniyordu.” (Albert Camus, *İlk Adam*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları, 2013a, s. 90).

49 *Veba* ile karşılaşması Dr. Rieux’un yeni bir tavır geliştirmesini de beraberinde getirir ve bir çaba göstermesi gerekliliğini kendiliğinden hissettirir. Bu durum, onda büyük bir değişimi ve kişiliğinde de yeni bir aşamayı ifade eder. “Evet, veba bütün soyut şeyler gibi çok monotondur. Tek bir şey değişmişti, o da Rieux’un kendisiydi. ... Soyut şeylerle savaşmak için az çok ona benzemek gerekir” (Albert Camus, *Veba*, Çev. Oktay Akbal. İstanbul, Say Yayınları, 1985, s. 90).

mücadele biçimi vardır. Dr. Rieux ve arkadaşları humanist bir tavırla hareket eder ve çabalama içerisindedirler. Diğer taraftan rahip Paneloux ise vebayı insanların günahlarının kefareti olarak kabul etmektedir ve mutlak bir dogmatizmle olayı tanrıdan gelen bir ceza olarak görmektedir. Camus, cezalandıran bir Tanrı görüşünü kabul etmez. Vebaya karşı mücadele bir anlamda başkaldırıdır ve dayanışmayla birlikte anlamlı bir etkinliğe dönüşerek özne oluşun nasıllığını gösterir. Bu eksende bakıldığında, “Bir bakıma Camus’nün düşüncelerinin gidişinde yalnızlıktan dayanışmaya, uyumsuzdan başkaldırıya doğru bir yol izlenmektedir.”⁵⁰

Veba’da karşımıza çıkan ayrık bir tip olan Cottard *absürd* karşısında geliştirilecek tavrın bir anlamda en iyi temsillerinden birisini sunmaktadır. Vebanın şehirde iyice yayıldığı ve vebayla mücadele edenleri bile ciddi bir şekilde yılgınlığa sevkettiği bir zaman diliminde Dr. Rieux’un arkadaşlarından olan Tarrou’nun dikkatini çeken bir tip Cottard’tır. “Şehirde kendini ne yorgunluğa, ne de umutsuzluğa kaptırılmış, memnuniyetin canlı timsali olarak yaşayan tek bir adam varsa o da Cottard’tı.”⁵¹ Cottard, olayların gelişme şartlarından şikayetçi değildir daha iyi bir ifadeyle olaylardan şikayet etmektense kendince bir bakış ve düşünce geliştirmiştir: “İşler elbette ki iyi değil. Fakat hiç değilse herkes aynı suyun içinde”⁵² demektedir. Bütün insanlarla aynı şartlar altında olduğunu bilmektedir ve bunun yanı sıra Tarrou’nun ifadesiyle, “vebaya tutulabileceğini ciddi olarak aklından geçirmiyor.”⁵³ Bu yaklaşım bir anlamda absürde karşı bir duruş olarak Cottard’ı ayrı bir yere yerleştirir. Cottard, tam anlamıyla başkaldıran bir kişi olarak “mânen büyüyen bir insandır.”⁵⁴

Camus, başkaldırıcıyı intihara karşı bir alternatif şeklinde varolma biçimi ve yaşam felsefesi olarak sunar. Bu nedenle *Başkaldıran İnsan*’ın hemen önsözünde “öldürme ile intihar aynı şeydir, biri benimseniyorsa, ötekinin de benimsenmesi, biri yadsınıyorsa, ötekinin de yadsınması gerekir”⁵⁵ demektedir. Çünkü absürd bir yaşam ilkesi olarak alındığı zaman çelişkidir

50 Ali Osman Gündoğan, *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, s. 50-51.

51 Albert Camus, *Veba*, s. 191.

52 Albert Camus, *Veba*, s. 192.

53 Albert Camus, *Veba*, s. 192.

54 Albert Camus, *Veba*, s. 191-192.

55 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, Çev. Tahsin Yücel, İstanbul, Can Yayınları, 2009a, s. 14.

bunun yerine bir yaşam ilkesi olarak başvurulacak tek alternatif başkaldırı olabilir.⁵⁶

“Kimdir başkaldıran insan?” diye sorar Camus, ve sorusunu şu şekilde cevaplayarak devam eder: “Hayır diyen biri.”⁵⁷ Bu yadsıma kendinde iki kutuplu bir şeyi bildirmektedir bize. Bir taraftan evet demeyi de içermektedir. “Tüm yaşamı boyunca buyruk almış bir köle, birdenbire, yeni bir buyruğu kabul edilmez bulur.”⁵⁸ Başkaldırının başlangıcında bulunan “Hayır” itirazı katlanılmaz kabul edilen bir haksızlığa sınır çizmeye onu durdurmaya yönelir. Bu haliyle başkaldırı bir hak talebi olarak insanın kendi benliğine bir katılış anlamına gelir. Başkaldırı bu nedenle şu veya bu yolla “bir değeri çağırır sessizce.”⁵⁹ Bu değer bir bilinçlenmeyi de beraberinde getirecektir. Bu bir özgürlük çağırısı halini alır ve bir itirazı aşarak hakka geçişi beraberinde getirir.

Başkaldırı nihilizmi aşan bir tarafa sahip olmaklığıyla özne oluşun temel elementi olur. Hayır demek kendinde bir başka değeri ve yargıyı içeren bir itirazdır. Hayır dediğimiz andan itibaren farklı bir şeyi talep ettiğimizi bildirmiş oluyoruz. Başkaldırı tekil bir eylem değildir. Camus, başkaldırıyla insanın kendisini aşan bir varlık haline geldiğini ve böylelikle hakkı tesis eden bir bireye dönüştüğünü ifade eder. Bu nedenle başkaldırının doğaötesi bir tarafı vardır. İnsanın absürdle karşılaşma deneyiminde yaşadığı acı bireyseldir. Ancak başkaldırı ile birlikte ortak olduğu şeylerin bilincine varır. Bu insanlar arasında ortaklaşmacılığın oluşmasını sağlar ve yeni bir değer ve başlangıç noktasını tesis eder. “Başkaldırıyorum, öyleyse varız.”⁶⁰

Bu ifade, Camus'nun öznesi açısından toplumsal boyutu ve dayanışmacı yönü gözler önüne sermektedir. Bu dayanışma ve toplumsal bilinç bir anlamda yeni bir ahlâkı ifade etmektedir ve böylesi bir ahlak ancak insanların sadece insanı yüceltmesiyle olanaklıdır. Bu hakikatin ölçüsü Tanrı veya soyut ideolojiler asla olamazlar. Zaten hali hazırdaki düzen ve

56 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 14.

57 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 21.

58 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 21.

59 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 21-23.

60 Albert Camus, *Başkaldıran İnsan*, s. 23-29.

ideolojiler dünyayı yaşanamaz hale getirdiği içindir ki başkaldırı zorunlu bir yaşam biçimi olarak kabul edilmelidir.⁶¹ Buna göre, umut ile birlikte başkaldırı özne oluşun temel ilkelerinin başlatıcısı olacaktır. Başkaldırıyla birlikte edineceğimiz adalet⁶² ve ahlaki ilkeler bir anlamda yaşamın şekillendiricisi olan kavramlar ve değerlere dönüşecektir. Camus'nün özellikle ahlak noktasındaki tutarlılığı, başkaldırı kavramsallaştırmasını bir yönüyle ahlaki bir değer olarak değerlendirmemizi gerektirir.

Bu doğrultuda bakıldığında, Camus, yüzyılın çıkmazları içinde insanın yeni bir varoluş şekliyle yaşamı anlamlandırmak zorunda olduğunun altını çizmektedir. Yaşamın kendinde bir anlamı yoktur ama insanlar ona bir anlam yüklemek zorundadırlar. Bu yüzden *absürd* karşısında benimsenmesi gereken tavı kaçış olan intihar değil onu aşmanın imkânını sağlayan başkaldırıdır. Başkaldırı bu haliyle bir varlık ilkesine dönüşecektir ve Camus bunu şöyle dillendirmektedir. “Baskaldırıyorum, öyleyse varız.” Descartes'in *cogito ergo sumu* tekil bir ben edimine vurguda bulunurken Camus, çoğul bir fiile ve dolayısıyla da toplumcu bir benliğe işaret etmektedir. Bu dayanışmacı algı bir anlamda öznenin özneler arası alanı inşa etme şeklidir. Dayanışma içinde insan varlık kazanır ve varlık alanını anlamlı hale getirir.

Camus, ölümünden kısa zaman önce yazdığı 1959 tarihli *Defterinde* şöyle bir not düşmüştür “İnsanlarla uzun bir süre yaşayamıyorum. Sonsuzluğun payından, bana biraz yalnızlık gerek.”⁶³ Bu ifadeler Camus'nun

61 Camus, *Özgürlük Tanığı* başlıklı yazıda resmi tarihi ve ideolojileri oldukça net bir şekilde yargılar: “Resmi tarih, oldum olası, büyük katillerin tarihidir. [...] Dünyanın hemen her yerinde, cellatlar bakan koltuklarına kurulmuşlar bile. Yalnız balta yerine kalem kâğıt var ellerinde. Ölüm bir istatistik ve devlet işi oldu mu, dünya işleri artık iyi gitmiyor demektir. Ama ölüm soyutlaştı mı, yaşam da soyutlaştı demektir. Bir adamın yaşamını bir ideolojiye kul köle etmek, onu soysuzlaştırmak değil de nedir? İşin kötüsü, biz, ideolojiler, hem de toptancı ideolojiler çağındayız.” (Gülser Erçel, *Albert Camus Özgürlük ve Devrim*, İstanbul, Kafekültür Yayıncılık, 2013, s. 21-22).

62 Camus, *Doğrular*'da tam anlamıyla Tanrısız bir ahlakın nasıl olması gerektiğini ortaya koyar ve Tanrı sevgisine karşı insan sevgisini, diğer dünyaya yönelmektense bu dünyayı adalet üzerinden inşa etmek gerektiğini savunur. Ona göre insanlar arasındaki temel problem bu anlamda adalet sorunudur. Onun ifadeleriyle, “Adaletsizlik ayırıyor, utanç, acı, başkalarına yapılan kötülükler, suç, tümü, tümü ayırıyor.” (Albert Camus, *Doğrular*, Çev. Ferit Edgü, İstanbul: Yaba Yayınları 2009b, s. 79)

63 Albert Camus, *Defterler 3*, Çev. Ü. Moran Altan, İstanbul, İthaki Yayınları, 2008, s. 271. Düşüş romanı bu doğrultuda bir tür çaresizlik halini bize göstermektedir. Çünkü

bireysel çıkmazını ifşa ettiği kadar onun ruhundaki aykırılığı da dile getirmektedir. Başkaldırı böylesi bir çerçeveden değerlendirildiğinde insanın kendini var etmesindeki bir tür temel dayanak niteliğine sahiptir. İnsan bütün varlık evreni karşısında yapayalnız ve yabancıdır, etrafında var olan bütün zenginlikler, yoksulluklar, acılar ve yıkımlar gerçek bir anlama sahip olmaktan uzaktırlar. Bu nedenle insan aslında Camus açısından anlamı kendisi yaratmak zorunda olan bir varlıktır. Tanrının olmayışı bizi her şeyi yapmaya değil kendi adaletimizi ve dünyamızı tesis etmeye yöneltmek zorundadır. İnsan dünyanın ve geleceğin tek failidir. İnsanların karşı karşıya oldukları *absürd* bu nedenle onların tek imkânıdır, bunun farkındalığı ve bilinci ne yapılması gerektiğini bize gösterecektir. “İnsanlarda hayranlık duyulacak şeyler küçümsenecek şeylerden daha fazladır.”⁶⁴

Camus'nun bu yaşam felsefesi sistematik bir epistemoloji ve ontoloji sunmamakla beraber bir bütünlük içinde bir özne algısını ortaya koymaktadır. Diğer varoluşçu düşünürler gibi o da, varlığın anlamını ancak insanda bulduğunu ve bu anlamda da öznenin inşa edici olduğunu savunur. Bu özne, kendi yabancılığının, yalnızlığının, anlamsızlığının farkına vardığı andan itibaren kendi imkânlar alanını açması gereken bir faildir. Özne, buradan başlayarak toplumsal bir bilince sahip ve toplumsalı, insancıl bir ahlak üzerinden inşa etmesi gereken bir faildir. Bu doğrultuda faaliyeti, dünyada yalnız insanı amaçlaması ve bunun için de bilgi unsurlarını kullanması gerekir. Camus açısından bunun ütopya olmağını tartışmak yersizdir zira bu tek yönelinecek yoldur.

---

bir yönüyle her şeye rağmen yaşamak gerekliliğini ifade eder. “devam etmek, yalnızca devam etmek insanüstü bir şeydir.”(Albert Camus, *Düşüş*, Çev. Hüseyin Demirhan, İstanbul, Can Yayınları, 1997a, s. 77)

64 Albert Camus, *Defterler 2*, s. 79.

Öz

Albert Camus Düşüncesinde Başkaldıran Özne

Bu yazıda, Albert Camus düşüncesin özne olarak insan ele alınacaktır. Bu amaçla ilk önce onun temel tezleri betimlenecek, takiben de Albert Camus düşüncesinde insanın yalnızca bir absürd oluş halinde olmadığı bunun yanı sıra varoluşun pozitif bir tarafının da bulunduğu savunulacaktır. Ana hattında bu unsur başkaldırı olarak adlandırılır. Ona göre özne oluş absürdün farkında olma ile başlar. Bununla birlikte absürd bütünüyle olumsuz değildir. Onun için özne oluş absürdün farkında olmayı gerektirir ve ardından başkaldırının gelmesi gerekir. Özne üzerine temel düşüncesini cogito ergo sum'un yerine koyduğu "Baskaldırıyorum, öyleyse varız" ifadesinde bulabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Albert Camus, absürd, varoluşçuluk, başkaldırı, özne.

Abstract

Rebellious Subject in Albert Camus' Thought

In this paper, I will discuss human being as a subject in Albert Camus' thought. For this objective, we first will expose main arguments of his thought and subsequently argue that in Albert Camus' thought human being is not only in an absurd position and existence, but also its existence have a positive element. This element is mainly taken to rebellion. Absurdity is a starting point of being a subject. It has not entirely negative connotation for Camus. According to him to be a subject, it is necessary to be aware of absurdity and that must be followed by rebellion. This point is best expressed as "I rebel; therefore we exist" instead of "*cogito ergo sum*".

Keywords: Albert Camus, absurdity, existentialism, rebellion, subject.

Kaynakça

- Camus, A., *Başkaldıran İnsan*, Çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 2009a.
- _____, *Caligula*, Çev. A. Rıza Ergüven, Berfin Yayınları, İstanbul, 2006.
- _____, *Defterler; 1*, Çev. Ü. Moran Altan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2002.
- _____, *Defterler; 2*, Çev. Ü. Moran Altan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- _____, *Defterler; 3*, Çev. Ü. Moran Altan, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008.
- _____, *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar*, Çev. S. Eyüboğlu, V. Günyol. Can Yayınları, İstanbul, 1965.
- _____, *Doğrular*, Çev. Ferit Edgü, Yaba Yayınları, İstanbul 2009b.
- _____, *Düşüş*, Çev. Hüseyin Demirhan, Can Yayınları, İstanbul, 1997a.
- _____, *İlk Adam*, Çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 2013a.
- _____, *Mutlu Ölüm*, Çev. Ramiz Dara, Can Yayınları, İstanbul, 2013b.
- _____, *Sisifos Söyleni*. Çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 1997b.
- _____, *Veba*. Çev. Oktay Akbal. İstanbul: Say Yayınları, 1985.
- _____, *Yabancı*, Çev. Samih Tiryakioğlu, Can Yayınları, İstanbul, 2013c.
- _____, *Yaz*, Çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul, 2013d.
- _____, *Yolculuk*, Günlükleri, Çev. Ramiz Dara, Can Yayınları, İstanbul, 2012.
- Erçel, G., *Albert Camus Özgürlük ve Devrim*, Kafekültür Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Cruickshank, J., *Albert Camus ve Başkaldırma Edebiyatı*. Çev. Rasih Güran, de yayınevi, İstanbul 1965.
- Gündoğan, A. O., *Albert Camus ve Başkaldırı Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Gündoğan, A. O., *Albert Camus, Hayatı, Yapıtları ve Felsefesi*, MKM Yayıncılık, İstanbul, 2011.